„Te voltál az én egyetemem...”

BESSENYEI FERENC A HETVENÖT ÉVES NÁDASDY KÁLMÁNRÓL

SZALAY ISTVÁN FELVÉTELE

Amióta megismertem, mindig azt hittem Béla, hogy Ön tulajdonképpen egy varázsköpeny tulajdonosa. A köpeny csillapszüntet, amelyben, ha Ő belép a fénybe, megszámozottá válik, bölcsességgé, tétessé, tapintattá, színpadi méretűvé felnagyított szenvedéllyé, mesterségbeli tudássá — mindent tudássá.

Hol tanulta az ítélés és a „csinálás” titkát, a tempó és a ritmus egybehangzó alkotó harmóniáját, milyen kísérleteken érlelődik az emberábrázolás csodája? Honnan hozta ezeket? Zenéből, költészetből?

A szecesszionisták, írták, szimbólumok lehelletfinom pianói és a parasztromság felfokozott fortissimói világából? Két cigarettaszippantás között, jelenetek szünetében, a hármas öltöző előtt szőrte kifogyhatatlan kincseit gyémántfényű szellemessé.

A varázsköpeny mögé nem látunk soha, de ha nincs varázsló, nincs varázslat sem.

Mit kaptunk Tőle? A színész, akár prózai, akár operettenekes, a legszebb energiának kifejezését: kifejezhetőségét. A rendezők egy életen át kimerithetetlen tetlenségért: pedagógiát, pszichológiát, tapintatot, emberséget és a megvalósítás kérlelhetetlen, már-már kegyetlen következetességgel kikényszerített végeredményét. A művészi fantázia szivárványát megpillantottuk, amely mögött ott van az egész kozmikus világ. Egy rendező egyetlen jó mondatával felvonásokra bevilágíthatja a színész előtt az utat: ő csodálatos szivárványhíddal köthette össze a múlt, jelen és jövő művészi, erkölcsi energiáit.

Akikhez közülünk olyan kegyes volt a sors, hogy ennek az istenkínnak a fényességébe kerülhetett, az magán hordja a jegyet, amíg él. Ő az utolsó polihisztor, akiben együtt a zene, a cselekvés.

Kétszer volt prózai gyújtópont. És szerencsémre az egyikben társa lehettem.

Az Othello próbáinak összes tanulságát leírhatnám, s az generációkra elég lenne intő figyelmeztető példának, hogy az emberábrázolás művészi méltóságához merre vezet az út. Te világítottad meg, miként kell elmondani a szonátus előtt, hogy mi volt az én „egész varázserőm”. Desdemona apja házában Desdemona két lámpán csillogó szemének miként kell elmondani azt a vallomást. A szeretetre-szerelemre éhes, szerethetőséggel egyérlékű vallomást. Othello beszél, beszél, hogy beszélhessen a szerelemről. Minden újrakezdett mondata egy-egy ölelés.

Vagy az „istenveletek bekrétás hadak”. Bűnös a férfiszellem, a férfibecsvágy teremtette virtuozitás, véres háborúktól. Bűnös a megtisztult hitleinktől, ezredévektől, hiszen Othellónak leáldozott a napja.

Ahogy bálnás mesét hazudik a kendőről, mert nem akarja elhinni, és mennyire fáj, mikor el kell hinnie, hogy nincs kendő, elveszett a tisztaságba, a hűségbe vetett hite.

„Van rá okod, van rá okod szívem, ezüst csillagok, ne halljátok, mi az.” „Én megölöm, hogy tovább szerethesselek.”

Majd a csodás diadal, amely a halálban visszaadja az emberméltóságot, az ember tisztaságába vetett hitét és már csak azt kéri, „annak fess, aki voltam”. „Ne is szépíts, ne is csúfíts, csak azt írd: nem okosan, de nagyon szerették.”

Tőled tanultuk, hogy csak az a művészet a jó, amely az embert az ember méltóságára ráébreszti és fölneveli. Hogy a művészet sohasem a bűnösségből, hanem a fájdalomból és örömből születik. Rajtad keresztül értettük meg az összegödört, amikor elmondtad, hogy az ideálok eltorzulása, eltorzítása révén mind több színházban csak viszonyok és erdít a művészet eltorzult arca. Művészet helyett visszatérnek a gátlástalan bestialitásba. Tehát az állatvilág úgynevezett „boldog” és valójában izgmyatos felelőtlenségébe való átalmodás és átaltatás. Vajon azok, akik este hétfől tizig fára akarnak mászni, vissza tudnak-e térni másnap a városokba, hogy gyógyítsanak, tanítsanak, esetleg tanuljanak?

A jelek nem biztatók.

Abban a végletes, tévedéseikkel és akarásokkal, lázas igazságkeresésinkkel falfurrósodott korszakunkban, mindig akadt két cigarettaszippantás között egy-egy félmondata, amellyel a fantáziánk túlhabzásait, vagy elbizonytalanodásunkat beterelte az alkotás, a szerepformálás, „a cselekvés fő vonalába”.

Az ember emberméltóságát kell állítani a művészet középpontjába.

Mert a színház az emberi szellem legmagasabb rendű igényei közé tartozik. Az ember szellem tisztessége és méltósága szolgálatában áll. Az embert önmaga fölé tudtad emelni.

Ki tudtad szélni az ember, a művész külső és belső kiszabásából a csendet, a harmóniát.

Hiszen Te tudod mindannyiunknál jobban, hogy minden hangzás a csöndhöz viszonyul. A csöndhöz, amelyben a lélek, a szellem megtermékenyül.

Tudom, hogy ezek a gondolatok a mi kis mikrotársadalmunkban, elidegenedett világunkban, cinizmussal telített világunkban mosolyogni valók. De ha nem volnának. Hozzád hasonlók, a mosolygóknak teljesen eltűnne arcukról a mosoly.

Nélkem Te voltál a főiskolám, az egyetemem. Veled a tűzzeddel, az élet megadott nekem, nekünk, akik tudtunk Rád figyelni: mindent.

Új Tükör, 1979. november 25., 47. szám